

ДОСТУПНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У США: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ, ПРОБЛЕМИ

Шумаєва С.П.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується пошуком нових шляхів, пов'язаних із оптимізацією цього процесу, недостатнім її фінансуванням з боку держави, низьким рівнем конкурентоспроможності українських вищих навчальних закладів порівняно із закордонними та зміною орієнтирів надання освітніх послуг із кількісного на якісне. Чільне місце серед означених проблем займає і питання реформування вищої освіти загалом і її доступності зокрема. Попри всі намагання уряду, якісна вища освіта в Україні для багатьох не є доступною. Одним із напрямів розв'язання проблеми освіти в нашій державі є необхідність змін у системі фінансування сфери освіти, зокрема перегляд та вдосконалення існуючої системи кредитування навчання. Оскільки наша держава має відносно малий досвід застосування освітніх кредитів, а для банківського сектору ця сфера є непривабливою, то за приклад ефективного підходу до вирішення означеної проблеми можна взяти США, де комерційні банки посідають чільне місце у взаємозалежному дуєті: система фінансування - отримання освіти.

Ураховуючи актуальність проблеми, можна окреслити мету статті, яка полягає у висвітленні факторів, що впливали на зміну політики держави щодо питань вищої освіти, підходів до фінансування вищої освіти у США, визначенні новітніх тенденцій у розвитку вищої освіти, а також розкритті пріоритетних напрямів цього розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням кредитування освіти присвятили свої дослідження такі науковці, як В. Новіков, П. Левін, Т. Боголіб, О. Грішнова, О. Мошенець, В. Чепіжко, Н. Колісніченко, О. Робак, С. Шейко, О. Винничук, В. Дюндін та ін. Розвиток вищої освіти у США відображено також у великій кількості електронних джерел [1,2]. Увагу привертають веб-сайти провідних університетів країни, таких як:

Гарвардський, Пенсільванський, Принстонський, Колумбійський, Нью-Йоркський та ін [3].

Прийнято вважати, що система освіти США є однією з “найдемократичніших”, “відкрита для всіх бажаючих”, “таку, що забезпечує справжню рівність освітніх можливостей”. Але так було далеко не завжди - позаду залишилася низка історичних, економічних та соціальних чинників, які стали рушіями цього процесу. Не останню роль у цих питаннях завжди відігравала політика уряду. Те, що вища освіта має ставати доступнішою, в США почали усвідомлювати ще з середини 1960-х років, коли був прийнятий закон про фінансову підтримку вищої освіти, а вже з початку 1970-х років отримали розвиток програми допомоги в отриманні вищої освіти для вихідців із сімей з обмеженим прибутком. До кінця ХХ століття проблеми, пов'язані як з малою доступністю вищої освіти для соціально вразливих груп населення, стали загострюватися. У відповідь на це, тогочасний президент США Дж. Буш-старший (1989-1993 рр..) у своєму першому посланні Конгресу заявив, що має намір посилити свою діяльність в галузі освіти. Ключовими напрямками прийнятої в 1991 р. «Стратегії освіти: Америка 2000» стали:

- вдосконалення стандартів середньої освіти з математики, природознавства, англійської мови, історії та географії як основи продовження навчання у вищій школі;
- жорсткість системи тестування, результати якого повинні враховуватися при прийомі до ВНЗ і на роботу;
- розширення фінансової підтримки успішних учнів, насамперед з предметів природничо-наукового циклу [4].

Економічний спад, що мав місце у США у 1991 р. переніс акцент на економічні проблеми, а увага до освіти знову підвищилася вже в період президентства Б. Клінтона, коли була прийнята ціла низка законів, спрямованих на підвищення якості та розширення доступності освіти. Як

результат, були започатковані різноманітні податкові пільги, що виражалися у звільненні від сплати податків на період навчання в університетах та коледжах, а у 2006 р. коло одержувачів грантів на навчання у ВНЗ було розширено до 6 млн. осіб.

На думку існуючого президента США Барака Обама, «в Америці вища освіта не мусить вважатися розкішшю. Це економічна необхідність, яка повинна бути доступною кожній родині». За даними Бюро статистики праці, 63% нових робочих місць, які виникнуть в період до 2014 р., будуть призначені для працівників, що мають, як мінімум, диплом бакалавра [4]. За оцінками експертів, не пройде і 10 років, як близько 80% нині використовуваних технологій і обладнання застаріє. До того часу чотири з кожних п'яти працівників будуть мати освіту, здобуту 10 років тому. І якщо вчасно не включитися в систему освоєння нових знань, навичок та умінь, то існує загроза залишитися на узбіччі магістрального шляху розвитку.

Для США, як країни, що веде перед у світовій фінансовій піраміді, вирішення даних питань набуває стратегічного значення. Статистика свідчить, що близько 70 % американців мають вищу та незакінчену вищу освіту – один із найвищих показників у світі. Так, у середині нинішнього десятиліття у США налічувалося понад 4 тисячі вузів, 3/5 з них були приватними. Приватні вузи, в свою чергу, поділяються на комерційні (їх приблизно 2/3) та некомерційні. Державні вузи функціонують в основному на рівні штатів або муніципалітетів (до 99%). Із загального числа студентів (17,2 млн чоловік) на чотирирічні вузи припадало 62% (39% на державні і 23% на приватні), на дворічні - 38% (відповідно, 36% на державні та 2% на приватні). Загальна кількість студентів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів у 2010 р. перевищила 16,3 млн. осіб – це більше 1/3 кількості молодих американців студентського віку. З них 9,8 млн. осіб навчалися в університетах та чотирирічних коледжах, а 6,5 – у дворічних коледжах, що забезпечують післяшкільну спеціальну освіту. Перед освітянами країни було поставлено амбіційну мету – зробити вищу освіту в

США такою ж доступною, як і середня. Середній рівень освіти в країні до 2015 року планується підняти до не менше 15 років навчання (у 2005 р. він становив 12,8 років) [5]. Для реалізації цього завдання було прийнято низку законодавчих актів та державних програм.

За законом США про освіту, федеральний уряд надає фінансову допомогу штатам, навчальним закладам, які докладають зусиль для проведення освітніх реформ з метою удосконалення якості освіти [Лунячек, В. Е. Деякі практичні питання управління освітою в США / В. Е. Лунячек // Нова педагогічна думка . – 2008. – № 1. – С. 16–20.]. Так, державні і приватні витрати на освіту значно зросли за останнє десятиліття (більше ніж на 66 %) та склали у 2010 році 965 млрд. дол., або близько 8 % ВВП. У цілому з державних джерел (федерального, штатних і місцевих бюджетів) фінансується абсолютна більшість – 4/5 усіх закладів сфери освіти США (від закладів дошкільної освіти до ВНЗ). Лише 20 % усіх закладів освіти підтримуються приватним капіталом (корпораціями, приватними фондами та фізичними особами) – їх витрати у 2010 році становили 208 млрд. дол. Таке співвідношення відображає важливу особливість американської системи формальної освіти – домінуючу роль держави в її фінансуванні [6].

Президентська Ініціатива передбачає формування системи, що отримала назву «Сила трьох» (Employment, Education, Economic development) (зайнятість, освіта, економічний розвиток), яка дозволяє працівникам підвищити якість трудового життя, а бізнесу – конкурентоспроможність на глобальному ринку. Кожне з цих «Е» примножує силу інших і призводить до зростання віддачі від вкладеного капіталу. Ключовим завданням стає об'єднання ресурсів та створення нових можливостей для працівників, роботодавців та для підвищення національної конкурентоспроможності.

У США, де ліберальна модель кредитування освіти є найбільш поширеною, державне втручання в економіку освіти та механізм надання кредитів спираються на національні програми, що об'єднують численні

напрями фінансової допомоги студентам. Так, Міністерство освіти США пропонує програми, розмір яких орієнтується на загальний обсяг плати за навчання і дохід сім'ї, від розміру якого залежить внесок студента. До цих програм належать такі:

- федеральні гранти Пелла (названий на честь його засновника - сенатора Кл. Пелла), що представляє собою безоплатну допомогу з урахуванням фінансового стану студента та доходів його сім'ї;
- федеральна програма “праця – навчання” (зазвичай студенти, які беруть у ній участь, одержують вищу освіту і отримують відповідний диплом);
- федеральні Перкінсівські позички (довгострокові, низькопроцентні позички для тих, хто може мати труднощі в одержанні комерційних позичок);
- державні стимулюючі студентські гранти (партнерська програма між штатами та федеральним урядом з метою надання грантів студентам із незаможних сімей);
- федеральна програма прямих позичок Вільяма Форда;
- програма федеральних позичок на сімейну допомогу;
- додаткова програма освітніх грантів;
- національна програма прямого кредитування студентів.

Найбільш представницькою є остання програма, яка надає освітні позички під 5%, що сплачуються після закінчення навчального закладу. Широкомасштабними є також “Програма об'єднання навчання у коледжі з працею” і “Програма надання студентам гарантованих кредитів”. Перша з них спрямована на працевлаштування студентів та надання їм можливості погасити кредит, а друга – сприяє одержанню грошей під низькі проценти у комерційних банках шляхом страхування позичок в органах влади штату з наступним страхуванням їх у федеральному уряді, який і сплачує відповідні проценти протягом навчання. Найбільші учасники ринку освітнього

кредитування США – це Sallie Mae, College Loan Corporation, Citibank, Bank One. Обіг кожної з цих структур досягає десятків мільйонів доларів [7].

Серед освітніх кредитів можна виділити такі три основні види:

- федеральний студентський;
- батьківський (надається батькам майбутнього студента, якщо той знаходиться на їх утриманні, розміри цього виду позики обмежуються вартістю навчання);
- приватний (використовується у випадку необхідності відшкодування різниці між реальною вартістю навчання та урядовою позикою).

Отже, як бачимо, США мають широку і диверсифіковану систему вищої освіти, яка дала можливість підготувати у 2007 р. майже 1,5 млн. бакалаврів (5 % населення країни студентського віку, тобто осіб до 35 років), близько 500 тис. магістрів (1,7 %) та більше 48 тис. докторів наук (0,2 %) з різних галузей знань. На березень 2008 р. частка американців старше 25 років, які закінчили коледж склала 35,6%, а отримали ступінь бакалавра - 18,9%. При цьому 45% дорослого населення підвищують свій рівень освіти та професіоналізму. Так, у США окрім вищої та середньої школи, кадри по підготовці та перепідготовці різних кваліфікаційних рівнів можуть готуватися у спеціальних державних професійних навчальних закладах, на курсах приватних компаній, безпосередньо на робочих місцях, у спеціальних виробничо-навчальних центрах приватних компаній тощо. Фундаментальну професійну підготовку - в тому числі в галузях посиленого попиту, таких як ремонт авіатехніки, інформаційного та інших видів обладнання можна здобути під час проходження служби в лавах збройних сил. Якщо виникає потреба у вирішенні питань, пов'язаних з пошукувачами роботи або наймачами, на допомогу приходить держава в особі служб зайнятості. Отже, очевидним стає той факт, що у США окрім суто освітньої, виконується ще й важлива соціальна функція – надання громадянам можливості реалізувати право на саморозвиток. Так що американська концепція безперервної освіти стає реальністю.

Попри все сказане, у США існує також чимало невирішених проблем, пов'язаних з вищою освітою:

- залишається відносно низькою якість підготовки у багатьох ВНЗ країни, особливо державних;
- серйозною проблемою є доступність вищої освіти через витрати, що постійно зростають (середні річні витрати на перебування студента у приватному чотирирічному коледжі університету у 2010 р. сягали 43,5 тис. дол, тоді як ще у 2000 р. вони були більш, ніж удвічі нижчими);
- скорочення розміру максимальної стипендії студентам із малозабезпечених сімей на 25 %;
- охопленість вищою освітою представників етнічних меншин порівняно з американцями (розрив та ступені цієї охопленості значно виросли на користь останніх);
- розподіл фінансової допомоги, близько 60% обсягу якої припадає на вихідців з відносно забезпечених верств (допомогу отримують студенти з сімей з річним доходом не лише в межах 30 тис. дол, але і від 30 до 60 тис. дол і навіть вище при офіційно встановленої межі бідності близько 10 тис. дол на рік) [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. American Association of State Colleges and Universities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aascu.org/>.
2. American Council on Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.acenet.edu>.
3. Захаревич Г. О. // Державне кредитування здобуття вищої освіти: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201117.html>
4. Kirst M. Comment on Goals 2000 and the Standards Movement / M. Kirst // Brookings Papers on Education Policy : 2000 / ed. by D. Ravitch. – Washington, D.C. : The Brookings Institution Press, 2000. – P. 206–208.
5. Тарасова О.В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_3/11tovspr.pdf
6. American Council on Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.acenet.edu>
7. Колісніченко Н. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти: досвід США [Текст] / Н. Колісніченко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України (укр.). – 2006. – № 1. – С. 320–326.
8. Лебедева Л.Ф. Новые подходы к образованию в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.perspectivi.ru/oykumena/amerika/novye_podhody_k_obrazovaniyu_v_ssha_2008-9-16-35-43.htm